ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2026 / № 4.1

Termiz – 2026

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro'yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko'chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 10.11.2026
Qog'oz bichimi: 70x85
Bosma tabog'i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog'ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko'chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43.
Telefon: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY'ATI:

Bekpo'lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o'rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas'ul muharrir)
O'ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Zabita Mahammad qizi Teymurlu, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (Ozarbayjon)
Tarana Imomverdi qizi Xojieva, filologiya fanlari doktori, professor (Ozarbayjon),
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Normat Y o'ldoshev, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Asqar Eshmo'minov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Jo'rabek Cho'tmatov, t.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Mahliyo Botirova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To'raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 10.11.2026
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998990 377 77 23, +99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ,
доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (. PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Забита Магомед кызы Теймурлу, доктор философии по филологии, доцент (Азербайджан)
Тарана Имамверди гызы Хаджиева, доктор наук, профессор (Азербайджан)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Журабек Чутматов, д.и.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Махлиё Ботирова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 10.11.2026
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV,
doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Zabita Magomed kyzy Teymurlu, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Azerbaijan)
Tarana Imamverdi gizi Khadzhieva, Doctor of Sciences, Professor (Azerbaijan)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Jurabek Chutmatov, Doctor of Philosophy in History (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Makhliyo Botirova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

Solixo‘jayeva Havasxon Zokirjanovna
Professor Nosirjon Uluqov – Namangan onomastika maktabi asoschisi 7

XAKIMOVA MUHAYYO KARIMOVNA
O‘zbek tili abstrakt leksikasida zidlik munosabatlari 11

SHUKUROV AXAT AXMATOVICH
Sinonimlarning lingvostilistik xususiyatlari 16

TURDIMURODOV SIROJIDDIN ESHQOBILOVICH
Yashirin, yumshatilgan va bilvosita ifodalangan ma’nolar tahlili
(evfemik ibora va maqollar misolida) 20

KURBANAZAROVA NARGIS SHODIYEVNA
Tortuvli etnonimining etimologik tahlili 23

TURDIQULOV SHERZOD DUMINOVICH
Ziyoratgohlar etimonining lingvomadaniy kodlarda aks etishi: sangardak teotoponimi 26

AHMEDOV HAKIM YARASHEVICH
Doston frazeologiyasida mifologik qatlamning lisoniy ifodasi
(Surxondaryo turkum dostonlari misolida) 29

ERGASHEVA DILRABO ALLANAZAROVNA
Badiiy so‘z san’atida dialogning ifodasi (Odil Yoqubov asarlari misolida) 32

ISOQOVA FERUZA SHAMSIDDIN QIZI
Kommunikatsiya, muloqot va diskurs: tushunchalarning farqlanishi va
diskursning kommunikativ maqomi 35

САЙДУЛЛАЕВА РАНО ИБАДОВНА
Проблема терминологической фиксации онимной периферии 38
(на материале русского и узбекского языков) 38

SULEYMANOVA NILUFAR KAMILOVNA,
TUKHTABAYEVA NILUFAR UKTAMJONOVNA
A token-level audit of acoustic measurements in british english vowel reduction 42

QULBULOV SHERQUZI TOSHTEMIROVICH
O‘zbek adabiy tilida nutq uslublari: funksional xususiyatlar va qo‘llanish mezonlari 45

TOJIYEVA DILDORA KOMILJON QIZI
Muammoli maqolada faktlardan foydalanish tartibi 50

ZAYNIDDINOVA ROZIYA SAIDAKBAROVNA
Nato harbiy terminologiyasining shakllanishi: institutsional va me’yoriy model 54

NURMATOVA DURDONA SHUXRAT QIZI
Ingliz va o‘zbek tillarida frazeologik birliklar baho ma’nosining nutqiy aktlarda voqelanishi 57

МУНДАРИЖА

ISLOMOVA BARNO XABIBULLA QIZI
O‘zbek tilida morfologik noaniqlik turlari: tasnif va avtomatik tahlildagi o‘rni 62

HAMROYEV SARDOR AKMALJON O‘G‘LI
Badiiy matnda makon deyksisini o‘rganishning
lingvopragmatik va diskursiv yondashuvlari 67

QURBONOVA MARJONA ERKINJON QIZI
Said Ahmadning «Ufq» trilogiyasida qo‘llangan antroponimlarning
lingvokulturologik talqini....71

ADABIYOTSHUNOSLIK

ALIMOV PARDA,
TOSHPO‘LATOV ZAYNIDDIN IBODULLO O‘G‘LI
Shafoat Rahmatulla Termiziyning ijodiy yo‘li....75

OCHILOVA OZODA BAXTIYOROVNA
Syujet yaxlitligida «davr, shaxs, muallif» uchligi sintezi....80

OBIDJONOVA MA’SUMA
O‘zbek va ingliz ilmiy fantastikasida kelajak motivining badiiy-poetik xususiyatlari....84

PARDAYEVA DILFUZA RAIMOVNA
Insider and outsider perspectives: the earliest literary models of amir timur
in uzbek and russian traditions (oral epic and medieval written sources) 87

ABDUNAZAROV O‘TKIR SAYDULLAYEVICH
A.Oripovning «Jannatga yo‘l» dostonida inson va jamiyat ziddiyatining badiiy talqini 92

ABDULLAYEVA NILUFAR IBRAGIM QIZI
Avhadiy Marog‘iy va Yusuf Amiriy «Dahnoma»larida
o‘n noma janrining poetik transformatsiyasi 95

XURRAMOVA TO‘LG‘ANOY MUZAFFAROVNA
Hakim Termiziy asarlarining adabiyotshunoslik talqini:
janr, timsol va axloqiy-didaktik an’ana masalalari....99

TA’LIM

ДЖУМАНАЗАРОВА ЗИЛОЛА ОБИДЖОНОВНА
Цифровые и интерактивные технологии в содержании
методической подготовки будущих учителей русского языка 104

МИРЗАЕВА ШАХЛО РИЗАЕВНА,
РУЗИЕВА МУШТАРИ ХУСНИДДИН КИЗИ
Эффективность развития русской диалогической речи студентов национальных групп....109

ТУРГУНОВА САЙЕРА АХМАДЖАНОВНА
Проблемное обучение в преподавании специальных филологических дисциплин 112

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2026; 10
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

SAID AHMADNING «UFQ» TRILOGIYASIDA QO'LLANGAN ANTROPONIMLARNING LINGVOKULTUROLOGIK TALQINI

Qurbonova Marjona Erkinjon qizi,
Qarshi davlat universiteti magistranti

Badiiy matndagi shaxs nomi personajni boshqalardan farqlash vositasi bo'lish bilan cheklanmaydi. U muayyan til jamoasining dunyoni idrok etish tarzi, qadriyatlari, tarixiy xotirasi va muomala me'yorlarini ham o'zida saqlashi mumkin. Shu ma'noda antroponimni lingvokulturologik tahlil qilishda uning lug'aviy ma'nosigina emas, balki nom qo'yishga sabab bo'lgan madaniy motiv, ismning oilaviy va jamoaviy xotiradagi o'rni, murojaat jarayonida yuzaga keladigan konnotatsiya hamda badiiy kontekst bilan munosabati birgalikda o'rganiladi. B. Yo'ldoshev poetik antroponimika masalalarida nomning nominativ vazifasi bilan birga funksional-uslubiy imkoniyatlariga e'tibor qaratib, badiiy nomlarni syujet va konflikt bilan bog'liq keng kontekstda tekshirish zarurligini ta'kidlaydi.[1]

M. Yo'ldoshev, S. Muhamedova va M. Saparniyazova «Matn lingvistikasi» qo'llanmasida qahramonning hayoti, taqdiri va ruhiyati bilan uning ismi o'rtasidagi muvofiqlik ekspressiv effekt hosil qilishini qayd etadilar.[2] Lingvokulturologik yondashuv bu kuzatuvni yanada kengaytiradi: ism va obraz munosabati individual xarakter bilan birga jamiyatga xos qadriyatlar tizimi bilan ham bog'lanadi. «Ufq»dagi ayrim antroponimlarda ismning ijobiy lug'aviy mazmuni personaj taqdiri bilan uyg'unlashsa, boshqalarida aksincha, semantik zidlik yuzaga keladi. Bunday holatlarda nom madaniy tasavvur bilan badiiy voqelik to'qnashadigan mazmuniy nuqtaga aylanadi.

M. Saidova va U. Qo'ziyev V. V. Vorobyevga tayangan holda lingvokulturemani «lisoniy va nolisoniy (tushuncha va predmet) mazmunning dialektik birligi» sifatida izohlaydilar.[3] Antroponimga shu nuqtayi nazardan qaralganda, ism til belgisi sifatida bir shaxsni ataydi, ammo uning ortida xalqning tilagi, diniy tasavvuri, oilaviy tajribasi, axloqiy ideali yoki ijtimoiy bahosi mavjud bo'lishi mumkin. Sh. D. Turdiqulov onimlarning tilning kumulyativ, ya'ni avlodlar tajribasiga oid bilimlarni jamlash vazifasini voqelantirishini ta'kidlaydi.[4] Demak, «Ufq»dagi antroponimlar personajlar tizimining unsuri bo'lish bilan birga o'zbek xalqining madaniy xotirasini badiiy matnda saqlovchi birliklar sifatida ham o'qilishi mumkin.

Tadqiqot materiali sifatida trilogiyaning 1976-yilgi nashri olindi. Ismlarning leksik asoslari «O'zbek tilining izohli lug'ati»dagi ma'nolar bilan qiyoslandi; nomlash motivlarini sharhlashda o'zbek antroponimikasi va lingvokulturologiyaga oid manbalarga tayanildi. Tahlilda uch bosqichga amal qilindi: avvalo ism yoki nomlash shaklining lug'aviy-semantik asosi aniqlandi; so'ng uning ortidagi milliy-madaniy motiv ajratildi; nihoyat, bu motiv personaj taqdiri, dialog, jamoaviy munosabat va badiiy vazifa bilan bog'landi. Shu tariqa lug'aviy ma'no bilan muallif yaratgan kontekst bir-biriga tenglashtirilmay, ularning o'zaro aloqasi ochib berildi.

Tursunboy ismi asardagi eng yorqin lingvomadaniy birliklardan biridir. O'zbek nomlash an'anasida farzandlari go'dakligida vafot etavergan oilalarda keyingi bolaning yashab qolishi tilagini ifodalovchi Tursun, Turg'un, O'lmas kabi asrovchi ismlar qo'yilgani qayd etiladi.[5] Shu an'ana doirasida Tursunboy tarkibidagi tursun komponenti oddiy «turmoq» fe'lining grammatik shakli emas, balki «umri davom etsin, yashab qolsin» mazmunidagi madaniy tilakni ifodalaydi. Bu yerda ism farzand hayotini asrashga qaratilgan xalqona e'tiqod, ota-onalik umidi va oilaviy fojia tajribasini birlashtirgan lingvokulturema sifatida namoyon bo'ladi.

Roman konteksti bu talqinni bevosita kuchaytiradi. Jannatning yetti farzandini tuproqqa qo'ygani, ulardan ikkitasi o'lik tug'ilgani, qolganlari esa bir-ikki yoshga yetmay vafot etgani aytiladi. Shundan keyin ota-onaning yolg'iz Tursunboyni nihoyatda avaylab

[1] Yo'ldoshev B. O'zbek onomastikasi masalalari. – Samarqand, 2011. – 41–42-b.
[2] Yo'ldoshev M., Muhamedova S., Saparniyazova M. Matn lingvistikasi. – Toshkent, 2021. – 118-b.
[3] Саидова М., Қўзиев У. Лингвокультурология. – Наманган, 2017. – 15-b.
[4] Turdiqulov Sh. D. Lingvomadaniy kodlarning onomastik birliklarda ifodalanishi. – Toshkent, 2023. – 3-b.
[5] Kadirova X. O'zbek ismlarining lingvistik tahlili. – Toshkent, 2023. – 13-b.

o‘stirgani ta’kidlanadi: «Shuning uchun ham yolg‘izi Tursunboyga shamolni ravo ko‘rmasdilar».[1] Demak, ism ma’nosi oilaning biografik xotirasi bilan tutashgan. Keyingi voqealarda esa asrovchi ismda mujassam «tirik qolish» qadriyati bilan qahramonning el-yurt oldidagi mas’uliyatdan qochishi o‘rtasida fojiali zidlik yuzaga keladi. Bu qarama-qarshilik o‘zbek madaniyatidagi «farzandning omonligi» va «el oldidagi or-nomus» qadriyatlarini bir semantik maydonda to‘qnash keltiradi.

Jannat ismi ham lingvokulturologik talqin uchun muhim. «O‘zbek tilining izohli lug‘ati»da jannat diniy tasavvurda rohat-farog‘atli makon, behisht sifatida izohlanadi va xotin-qizlar ismi sifatidagi qo‘llanishi qayd etiladi.[2] O‘zbek antroponimik an’anasida diniy-ma’naviy mazmunli ismlar farzandga ezgulik, saodat va baraka tilash bilan bog‘liq. Shu sababli Jannat nomi faqat «go‘zal ism» emas, balki rohat, osoyishtalik va baxt haqidagi madaniy idealni tashuvchi birlikdir. Biroq qahramonning yetti farzand dog‘ini ko‘rishi va tirik qolgan o‘g‘lining qilmishidan iztirob chekishi ismning madaniy semantikasi bilan hayotiy taqdir o‘rtasida kuchli antiteza hosil qiladi. Natijada «jannat» konseptining farog‘at mazmuni fojiali kontekstda aks ma’no kasb etib, onalik iztirobini yanada teranlashtiradi.

Ikrom ismi o‘zbek muomala madaniyatining tayanch qadriyatlaridan biri – izzat-hurmat konsepti bilan bog‘lanadi. Izohli lug‘atda ikrom «hurmat, izzat» ma’nosida izohlanadi.[3] Asarda Ikromning keksa kishiga handalak tutishi, hassasini uzatishi va ariqdan o‘tishiga ko‘maklashishi ism semantikasi bilan xatti-harakat o‘rtasida uyg‘unlik yaratadi.[4] Lingvokulturologik jihatdan bu epizod kattani e’zozlash, xizmat ko‘rsatish va hurmatni faqat so‘z bilan emas, amaliy harakat bilan namoyon etish kabi o‘zbek axloqiy me’yorlarini aks ettiradi. Shunday qilib, Ikrom ismi personajning individual fazilatidan tashqari, jamiyat tomonidan maqbul deb topilgan xulq modelini ham faollashtiradi.

Ikrom bilan keksa suhbatdosh o‘rtasidagi «Ikrommisan? Tinchmisan, bolam?» – «Ha, topdingiz, buva...» kabi murojaatlar yosh ierarxiyasiga asoslangan nutq etiketi bilan bog‘liq.[5] «Bolam» biologik qarindoshlikni shart qilmaydi; u yoshi katta kishining kichikka samimiy, homiyona munosabatini bildiradi. «Buva» esa suhbatdoshning aniq qarindoshi bo‘lmasa ham, yoshi ulug‘ erkakka hurmat ko‘rsatishning milliy-madaniy modeli sifatida ishlaydi. Demak, bu nomlash birliklarida o‘zbek tilidagi qarindoshlik terminlarining biologik chegaradan chiqib, ijtimoiy yaqinlik va ehtiromni ifodalovchi madaniy kodga aylanishi kuzatiladi.

Rasul buva nomlashida ham «buva» komponenti milliy muomala madaniyatidagi jamoaviy ehtiromni ifodalaydi. Muallif «Bu cholni butun yurt izzat qilardi» deb ta’kidlaydi. Kelin-kuyovlarning unga salom berishga olib kelinishi va chaqaloqning tizzasiga qo‘yilishi uning qishloq jamoasidagi ramziy maqomini ko‘rsatadi.[6] Bu urfiy harakatlarda keksa kishining duosi, roziligi va avlodlar uzviyligiga bo‘lgan ishonch namoyon bo‘ladi. Shuning uchun Rasul buva birikmasidagi buva oddiy yosh belgisi emas, balki oqsoqollik, tajriba, baraka va jamoaviy xotira konseptlarini birlashtiruvchi lingvomadaniy birlikdir.

Yo‘ldosh ota nomlashida «ota» so‘zi yanada keng ijtimoiy semantika kasb etadi. Rasul buvaning dafn marosimida «Ota kelayotibdilar. Yo‘ldosh ota kelayotibdilar» deyilishi bu shaxsning biologik qarindoshlik doirasidan tashqarida ham ota maqomida e’tirof etilganini ko‘rsatadi.[7] O‘zbek madaniyatida «ota» nafaqat qarindoshlik termini, balki katta hurmat, homiylik, rahnamolik va jamoaviy ishonchni bildiruvchi murojaat shaklidir. «Kelayotibdilar» kesimidagi hurmat ko‘pligi ham shu maqomni grammatik jihatdan mustahkamlaydi. Demak, antroponim + qarindoshlik termini modeli shaxsning ijtimoiy nufuzini til vositasida kodlaydi.

Yo‘ldosh Oxunboboyev, Yo‘ldosh ota va Yo‘ldoshvoy shakllarining almashishi ham nomning madaniy-pragmatik xususiyatini ko‘rsatadi. To‘liq ism-familiya rasmiy-jamoat maqomini, «ota» shakli xalqona ehtiromni, «Yo‘ldoshvoy» esa xotira va hissiy yaqinlikni faollashtiradi.[8] Shu jihatdan bir shaxsning turli nomlanishlari matnda tasodifiy variantlar emas. Ular o‘zbek muomala madaniyatidagi masofa–yaqinlik, rasmiylik–samimiylik oppozitsiyasini ifodalovchi pragmatik kod vazifasini bajaradi.

Oilaviy nutqda Tursunboyginangiz va bolaginam shakllari ota-onalik mehrining lingvomadaniy ifodasidir. Jannatning «Tursunboyginangiz uxlayapti» va «Tursunboy, bolaginam, qanisan?» kabi murojaatlari

[1] Саид Аҳмад. Уфқ: трилогия. – Тошкент, 1976. – 189-b.
[2] Ўзбек тилининг изоҳли луғати: 5 жилдли. – Тошкент, 2006–2008. – 2-jild, 72-b.
[3] Ўзбек тилининг изоҳли луғати: 5 жилдли. – Тошкент, 2006–2008. – 2-jild, 187-b.
[4] Саид Аҳмад. Уфқ: трилогия. – Тошкент, 1976. – 8-b.
[5] Саид Аҳмад. Уфқ: трилогия. – Тошкент, 1976. – 7–8-b.
[6] Саид Аҳмад. Уфқ: трилогия. – Тошкент, 1976. – 17-b.
[7] Саид Аҳмад. Уфқ: трилогия. – Тошкент, 1976. – 15-b.
[8] Саид Аҳмад. Уфқ: трилогия. – Тошкент, 1976. – 15–17-b.

-gina, -im singari erkalash va egalik vositalari orqali farzandga alohida yaqinlikni bildiradi.[1] Bunday diminutiv-emotiv shakllar o‘zbek oilaviy nutqida mehr, avaylash va himoya qilish munosabatlarini verbal shaklga ko‘chiradi. Tursunboyning oiladagi «yolg‘iz qolgan farzand» maqomi hisobga olinsa, bu erkalash shakllari uning ismidagi asrovchi semantikaning kundalik nutqda davom etishi sifatida baholanishi mumkin.

Nizomjon antroponimida -jon komponenti o‘zbek ismlar tizimida yaqinlik, mehr va samimiyat bilan bog‘langan qadimiy emotiv vositalardan biridir. Biroq Dildorning «Nizom, Nizomjon, kelma, dod deyman!» murojaatida bu shakl faqat erkalashni emas, keskin hayajon, iltijo va ogohlantirishni ham ifodalaydi.[2] Bu holat lingvokulturologik tahlilda morfemaning «lug‘aviy» yoki odatiy konnotatsiyasini konkret nutq vaziyatidan ajratmaslik zarurligini ko‘rsatadi. Milliy nutq odatida -jon yaqinlik belgisi bo‘lsa-da, uning real pragmatik ma’nosi vaziyat va intonatsiya bilan shakllanadi.

Nizom pochchamiz nomlashida qarindoshlik terminining ikkilamchi, hazilomuz qo‘llanishi kuzatiladi. Qizlarning «Ana pochcha kelyaptilar!» va «Nizom pochchamiz-ku» deyishi hali yuz bermagan qarindoshlikni go‘yo mavjuddek tasavvur qilishga asoslanadi.[3] «Pochcha» o‘zbek qarindoshlik tizimida aniq ijtimoiy rolni bildiradi, -miz egalik shakli esa shaxsni guruhning «o‘z odami» sifatida yaqinlashtiradi. Shu bilan birga, hurmat ko‘pligi va qarindoshlik atamasi bu epizodda kulgi va ijtimoiy bosim vositasiga aylangan. Demak, qarindoshlik leksikasi milliy madaniyatda nafaqat genealogik munosabatni, balki hazil, yaqinlashtirish va guruh ichidagi munosabatni boshqaruvchi pragmatik resursni ham ifodalaydi.

Indamas laqabi qahramonning kamgapligiga asoslangan bo‘lib, jamoaning shaxsni kuzatilgan xususiyat orqali nomlash tendensiyasini aks ettiradi.[4] Laqab bu yerda individual nomning o‘rnini to‘liq bosmaydi, balki guruh xotirasida qahramonning «ko‘rinadigan» belgisini siqilgan shaklda kodlaydi. Lingvokulturologik jihatdan bu hodisa jamoaviy nominatsiyaning baholovchi tabiatini namoyon etadi: shaxs o‘zini qanday tasavvur qilishidan qat’i nazar, guruh unga tashqi belgi asosida ikkilamchi nom beradi. Nizomjonning ichki kechinmalari bilan «Indamas» laqabining soddalashtiruvchi tavsifi o‘rtasidagi tafovut esa jamoaviy stereotip bilan individual ruhiy olam chegarasini ko‘rsatadi.

Kanal qurilishi paytidagi Tuya, Echki va Ko‘r laqablari o‘zbek askiya va davra madaniyati bilan bog‘liq holda yanada murakkab semantikaga ega. «Tuya» laqabiga qirq kun suvsizlikka chidash haqidagi kinoyali ishora hayvon haqidagi umumiy madaniy bilim bilan konkret shaxsga doir guruh xotirasini birlashtiradi.[5] «Echki» laqabi qahramonning siyrak soqoli va oqsaganda sakrab yurishi bilan bog‘lanadi. Bunday laqablar tashqi belgi asosidagi metaforik nominatsiyani ko‘rsatadi.[6] Ammo ularning mazmunini tushunish uchun lug‘aviy o‘xshatishning o‘zi yetarli emas; tinglovchi davra tarixini, shaxslararo yaqinlik darajasini va askiyaning o‘zaro «gap qaytarish» me’yorlarini ham bilishi kerak.

Teshaboyga qo‘yilgan Ko‘r laqabi esa laqabning madaniy chegarasini ko‘rsatadi. «Eshon hammani bir ko‘zda ko‘radiganlardan» tarzidagi hazil davra uchun kulgi manbai bo‘lsa-da, laqab egasining bunga munosabati bir xil emas.[7] Bu holatda askiyaning kollektiv quvonch va o‘zaro yaqinlik yaratish vazifasi bilan shaxsiy izzat-nafs chegarasi to‘qnashadi. Lingvokulturologik jihatdan muhim jihat shundaki, bir birlikning «hazil» yoki «haqorat» sifatida qabul qilinishi faqat uning lug‘aviy ma’nosi bilan emas, balki suhbatdoshlarning maqomi, yaqinligi, vaziyat va jamoa ichidagi kommunikativ me’yorlar bilan belgilanadi. Shunday qilib, laqablar «Ufq»da askiya madaniyati, guruh birdamligi va shaxsiy qadrning murakkab nisbatini aks ettiradi.

Azizxon ismi «aziz» konsepti orqali qadr, ardoq va e’tirof mazmunini faollashtiradi. Izohli lug‘atda aziz «ardoqli, qadrli» ma’nosida izohlanadi.[8] Roman voqealarida Azizxonning jasorati butun qishloqning quvonchiga aylanadi va «Azizxonning jasorati qishloq ahlini qanchalar quvontirgan bo‘lsa, Tursunboyning qilmishi shuncha xafa qilgan edi» tarzida jamoaviy baho beriladi.[9] Bu qarama-qarshilikda «aziz bo‘lish» biologik yaqinlik emas, el nazaridagi qadrga sazovor bo‘lish bilan bog‘lanadi. Shaxsning jamoa uchun qiymati uning ijtimoiy mas’uliyati, jasorati va umumiy manfaatga xizmat qilishi orqali belgilanadi. Shu tariqa ismning lug‘aviy semantikasi o‘zbek madaniyatidagi «elga aziz bo‘lish» axloqiy idealiga ulanadi.

[1] Саид Аҳмад. Уфқ: трилогия. – Тошкент, 1976. – 9; 13-b.
[2] Саид Аҳмад. Уфқ: трилогия. – Тошкент, 1976. – 260-b.
[3] Саид Аҳмад. Уфқ: трилогия. – Тошкент, 1976. – 261-b.
[4] Саид Аҳмад. Уфқ: трилогия. – Тошкент, 1976. – 260-b.
[5] Саид Аҳмад. Уфқ: трилогия. – Тошкент, 1976. – 224-b.
[6] Саид Аҳмад. Уфқ: трилогия. – Тошкент, 1976. – 225-b.
[7] Саид Аҳмад. Уфқ: трилогия. – Тошкент, 1976. – 224–225-b.
[8] Ўзбек тилининг изоҳли луғати: 5 жилдли. – Тошкент, 2006–2008. – 1-jild, 49-b.
[9] Саид Аҳмад. Уфқ: трилогия. – Тошкент, 1976. – 316-b.

Azizxon Ummataliyev va Ikromjon Usmonov kabi to‘liq ism-familiya shakllarining mukofot topshirish sahnasida qo‘llanishi nomlashning rasmiy-madaniy qatlamini ko‘rsatadi.[1] Kundalik muloqotdagi ism, «aka», «ota», «buva» kabi xalqona shakllardan farqli ravishda, ism-familiya va «o‘rtoq» murojaati shaxsning institutsional maqomini oldinga chiqaradi. Bu nomlashda individual shaxs jamoat oldida davlat va jamiyat tomonidan tan olingan subyekt sifatida namoyon bo‘ladi. Azizxonning to‘liq nomi eshitilganda odamlarning otasi Ummataliga qarashi esa rasmiy e’tirofning oilaviy sharaf bilan tutashishini ko‘rsatadi: farzandning obro‘si oila nomiga ham ijtimoiy qiymat qo‘shadi. Bu holat o‘zbek madaniyatidagi shaxs–oila–jamoa aloqasini antroponimik vosita orqali ochib beradi.

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, «Ufq»dagi antroponimlarni faqat ismning lug‘aviy ma’nosi yoki obrazga mosligi doirasida talqin qilish yetarli emas. Tursunboy nomida asrovchi ism an’anasi va ota-onalik tilagi; Jannatda diniy-ma’naviy «jannat» konsepti bilan fojiali taqdir ziddiyati; Ikromda kattaga hurmat va amaliy ehtirom modeli; Azizxonda jamoaviy qadr va «elga aziz bo‘lish» ideali aks etadi. Rasul buva va Yo‘ldosh ota shakllari oqsoqollik, avlodlar davomiyligi va ijtimoiy hurmatni; Nizom pochchamiz qarindoshlik leksikasining hazil va guruh yaqinligini ifodalash imkoniyatini; Indamas, Tuya, Echki, Ko‘r laqablari esa jamoaviy baholash, askiya madaniyati va shaxsiy izzat chegarasini ko‘rsatadi.

Demak, Said Ahmad antroponimlardan tayyor «xarakter yorlig‘i» sifatida emas, turli madaniy qatlamlarni faollashtiruvchi badiiy vosita sifatida foydalanadi. Ism, laqab va murojaat shakllari orqali xalqning farzand haqidagi tilaklari, diniy tasavvurlari, kattani e’zozlash odati, qarindoshlikni ijtimoiy yaqinlik modeli sifatida ko‘rishi, jamoa oldidagi or-nomus va qadr mezonlari, askiyaga xos kommunikativ erkinlik kabi milliy-madaniy xususiyatlar namoyon bo‘ladi. Shu bois «Ufq» antroponimiyasi til va madaniyatning uzviy munosabatini, shaxs nomining esa madaniy xotirani badiiy matnda saqlash va qayta talqin qilishdagi imkoniyatini ko‘rsatadigan muhim materialdir.

Rezyume. Maqolada Said Ahmadning «Ufq» trilogiyasidagi antroponimlar lingvokulturologik nuqtayi nazardan tahlil qilinib, shaxs nomlarida o‘zbek xalqining nomlash an’analari, diniy-ma’naviy tasavvurlari, oilaviy xotirasi, yosh va maqomga asoslangan hurmat modeli, qarindoshlik konsepti hamda jamoaviy baholash me’yorlarining aks etishi yoritiladi. Tursunboy, Jannat, Ikrom, Azizxon kabi ismlarning lug‘aviy semantikasi badiiy kontekst va milliy-madaniy tajriba bilan qiyoslanadi; Rasul buva, Yo‘ldosh ota, Nizom pochchamiz singari nomlash shakllari va Indamas, Tuya, Echki, Ko‘r kabi laqablarning nutq etiketi, askiya madaniyati va guruh ichidagi ijtimoiy munosabatlarni ifodalashdagi vazifasi ochib beriladi. Tahlil antroponimning faqat nominativ birlik emas, balki milliy qadriyat va madaniy xotirani mujassamlashtiruvchi lingvokulturema sifatidagi imkoniyatlarini ko‘rsatadi.

Resume. The article examines anthroponyms in Said Ahmad’s Ufq trilogy from a linguocultural perspective. It focuses on the representation of Uzbek naming traditions, religious and moral concepts, family memory, age- and status-based models of respect, the concept of kinship, and collective evaluation in personal names. The lexical semantics of Tursunboy, Jannat, Ikrom, and Azizxon are interpreted in relation to literary context and national-cultural experience, while forms of address such as Rasul buva, Yo‘ldosh ota, Nizom pochchamiz and nicknames such as Indamas, Tuya, Echki, and Ko‘r are analyzed as markers of speech etiquette, askiya culture, and group relations. The study demonstrates that an anthroponym in literary discourse functions not only as a nominative unit but also as a linguocultureme that preserves cultural memory and national values.

Резюме. В статье антропонимы трилогии Саида Ахмада «Уфк» рассматриваются в лингвокультурологическом аспекте. Анализируется отражение в личных именах узбекских традиций именования, религиозно-нравственных представлений, семейной памяти, возрастной и статусной модели уважения, концепта родства и коллективной оценки. Семантика имен Турсунбой, Жаннат, Икром и Азизхон сопоставляется с художественным контекстом и национально-культурным опытом; формы обращения Расул бува, Йулдош ота, Низом поччамиз и прозвища Индамас, Туя, Эчки, Кур исследуются как средства выражения речевого этикета, культуры аскии и внутригрупповых отношений. Делается вывод о том, что антропоним в художественном тексте выступает не только номинативной единицей, но и носителем культурной памяти и национальных ценностей.

[1] Саид Аҳмад. Уфқ: трилогия. – Тошкент, 1976. – 314-b.